

מבט על, גיליון 1163, 17 באפריל 2019

ארצות הברית משתנה: השלכות לישראל

מיכל חטואל-רדושיצקי ושחר עילם

בארצות הברית ניכרים בשנים האחרונות התחדדות הקיטוב הציבורי והפוליטי, התחזקות פוליטיקה של זהויות, שיח פופוליסטי והמלווה לעיתים בביטויי שנאה בוטים ואלימים, התחזקות ההשפעה של גורמים קיצוניים על השיח ועל סדר היום, מתקפה גוברת נגד אליטות מסורתיות ומוסדות המייצגים את הסדר הקיים, וקריסת עיקרון הקונצנזוס הדו-מפלגתי כבסיס לחקיקה ולמדיניות. אווירה זו מהווה מצע להתעוררות גלי אנטישמיות מימין, הנוספים למאמצי דה-לגיטימציה לישראל משמאל. אירועים אחרונים בזירה הפוליטית בארצות הברית מבליטים את תהליך הקיטוב הפנים-אמריקאי הגובר, המתחיל להשליך גם על התמיכה בישראל - שבמשך שנים רבות הייתה נושא קונצנזואלי המקובל על רפובליקנים ודמוקרטיים כאחד. בהדרגה הופכת התמיכה בישראל לסוגיה שנויה במחלוקת, המזוהה בעיקר עם המפלגה הרפובליקנית. תופעות ומגמות אלו מאיימות על שני נכסים חיוניים לביטחונה הלאומי של מדינת ישראל: האחד הוא מערכת היחסים המיוחדים בין ישראל לארצות הברית, והשני הוא לכידותה הפנימית של קהילת יהודי ארצות הברית ומערכת היחסים שלה עם ישראל.

ועידת איפא"ק, הלובי הפרו-ישראלי בושינגטון, אשר התקיימה בסוף חודש מארס ואליה הגיעו כ-18,000 משתתפים, נערכה תחת סיסמה המבטאת גם משאלת לב: "Connected for Good", שהיא בעלת כפל משמעות: "מחוברים לתמיד" וגם "מחוברים בטוב". ולא בכדי. ועידה חשובה זו התקיימה על רקע שיח ציבורי ופוליטי סוער בארצות הברית בעקבות שורת התבטאויות של חברות הקונגרס הדמוקרטיות אלהאן עומר (מינסוטה) ורשידה טליב (מישיגן), שתי תומכות מוצהרות בקמפיין ה-BDS הקורא להחרים את ישראל, שנכנסו לבית הנבחרים האמריקאי בעקבות בחירות האמצע בנובמבר 2018. בחודש ינואר, במסגרת השיח על הצעת חוק שמטרתה להילחם בחרם על ישראל, טליב צייצה שמי שתמך בחוק "שכח לאיזו מדינה הוא שייך". מספר שבועות לאחר מכן, עומר רמזה בציף שאיפא"ק "קונה" את קולותיהם של המחוקקים האמריקאים ("it's all about the Benjamins, baby") ובהמשך הוסיפה כי יש צורך בדיון על כך שבארצות הברית "שבועות אמונים למדינה זרה נתפסת כדבר שהוא בסדר". הניחוח האנטישמי המלווה את הרמיזות בדבר כסף יהודי, השולט כביכול במדיניות החוץ האמריקאית, וכן התבטאויות אלו לגבי "נאמנות כפולה", עוררו סערה רבתי שטרם שכחה.

אירועים אלה מלמדים על מגמות ותמורות דרמטיות בחברה ובפוליטיקה האמריקאית ועל השלכותיהן האפשריות על יהודי ארצות הברית ועל ישראל. בארצות הברית ניכרים בשנים האחרונות התחדדות הקיטוב הציבורי והפוליטי, התחזקות פוליטיקה של זהויות, שיח פופוליסטי והמלווה לעיתים בביטויי שנאה בוטים ואלימים, התחזקות ההשפעה של גורמים קיצוניים על השיח ועל סדר היום, מתקפה גוברת נגד אליטות מסורתיות ומוסדות המייצגים את הסדר הקיים, וקריסת עיקרון הקונצנזוס הדו-מפלגתי כבסיס לחקיקה ולמדיניות. אווירה זו מהווה מצע

להתעוררות גלי אנטישמיות מימין, הנוספים למאמצי דה-לגיטימציה לישראל משמאל. כל אלה מתערבבים עם ביקורת מתעצמת על מדיניות ישראל בעיקר בנושא הסכסוך הישראלי-פלסטיני, והיחס למיעוט הערבי בישראל וכן בהקשר ליחסים ההדוקים בין ממשל טראמפ לממשלת ישראל.

בתקופת נשיאותו של דונלד טראמפ התעצמו מגמות אלו, בין היתר על רקע סגנונו הבוטה של הנשיא, יחסו הביקורתי כלפי מגזרים ומוסדות אמריקאים שונים והעדפתו לא אחת את בסיס התומכים שלו על חשבון עיקרון הממלכתיות. השיח הציבורי והפוליטי המתלהם אינו נחלתו הבלעדית של בסיס התמיכה הימני-שמרני של טראמפ. למעשה, הנשיא הכשיר בסגנונו את כללי המשחק הללו גם עבור מתנגדיו הרבים מהצד השמאלי של המפה הפוליטית.

גלי המחאה העממית נגד הנשיא טראמפ מתאפיינים בחבירה של קבוצות מיעוט שונות, בדרך כלל מוחלשות, בעלות זהויות מגוונות ואג'נדות שונות, לכלל חזית פעולה משותפת. תופעה זו, המכונה הֶסְטֶרֶסִּיטָה (intersectionality) היא גם הפלטפורמה העיקרית בארצות הברית לקידום תופעת הדה-לגיטימציה לישראל. עד לאחרונה נטען שמדובר בתופעת שוליים עממית, חסרת אחיזה בממסדים ובזרמים המרכזיים. אלא שכניסתן של עומר וטליב לקונגרס מבטאת חדירה של התופעה אל לב הממסד האמריקאי וניכר כי לשתיים ולתומכיהן יש כבר עתה השפעה גוברת על הפוליטיקה האמריקאית ובפרט על התנהלותה הפנימית של המפלגה הדמוקרטית (על אף שהרוב המכריע של נציגיה בבית הנבחרים תומך בישראל): תחילה עלו בשורות המפלגה קריאות לנקוט צעדים אישיים נגד עומר וטליב ואחר כך עלתה יוזמה לקדם בקונגרס הודעת גינוי לאנטישמיות, אך לאחר שהמפלגה התקשתה להגיע להסכמה בעניין עלתה לקונגרס הודעת גינוי רחבה יותר, שכללה גם התייחסות לאסלאמופוביה ולשנאת זרים. התהליך שיקף פשרה שהוכתבה על ידי הקולות הקיצוניים במפלגה, והתוצאה הוצגה כניצחון של עומר עצמה כמי שהובילה לגינוי תקדימי בקונגרס האמריקאי נגד אסלאמופוביה.

תהליך הקיטוב הפנים-אמריקאי הגובר מתחיל להשליך גם על התמיכה בישראל, שבמשך שנים רבות הייתה נושא קונצנזואלי, המקובל על רפובליקנים ודמוקרטים כאחד. בהדרגה הופכת התמיכה בישראל לסוגיה שנויה במחלוקת, המזוהה בעיקר עם המפלגה הרפובליקנית. למעשה, בעקבות סדרת ההתבטאויות הבעייתיות של חברות הקונגרס הדמוקרטיות טען הנשיא כי ניצחון של הדמוקרטים בבחירות הבאות ב-2020 עלול "להשאיר את ישראל לבדה" וכי הוא מזהה עזיבה מאסיבית של יהודים מהמפלגה הדמוקרטית - תיאור שזכה למונח "Jexodus" בשיח האמריקאי, ואשר אומץ על ידי הנשיא לניגוח המפלגה היריבה. עם זאת, עדיין מוקדם להעריך האם לתופעה זו יש אחיזה במציאות: נתונים ממחקרי עומק וסקרי דעת קהל שנערכו בעשורים האחרונים מראים שקהילת יהודי ארצות הברית, המהווה כ-2 אחוזים מאוכלוסיית המדינה, הינה קבוצת המיעוט הליברלית ביותר במדינה וכי היא מאופיינת במעל 70 אחוזים של תמיכה במפלגה הדמוקרטית. עם זאת, עד עתה, שאלת התמיכה בישראל לא הייתה שיקול משמעותי בהצבעתם של יהודי ארצות הברית לאורך השנים.

לצד הפער הבין-מפלגתי המתרחב בנושא התמיכה בישראל, במארג פורסם סקר של מכון גאלופ, שהצביע על תופעה נוספת, פנים מפלגתית: פער הנע בין 25 ל-29 אחוזים בין הקצוות של מצביעי המפלגות המרכזיות, הרפובליקאית והדמוקרטית, בנושא התמיכה בישראל. כך למשל, כשתומכי שתי המפלגות קוטלגו לארבע קבוצות על פני קשת העמדות - דמוקרטיים ליברליים, דמוקרטים

מתונים, רפובליקנים מתונים ורפובליקנים שמרניים - התקבל פער דרמטי בין 81 אחוזים שתומכים בישראל יותר מאשר בפלסטינים מקרב הזרם השמרני במפלגה הרפובליקנית, אל מול שלושה אחוזים בלבד שתומכים יותר בישראל מקרב הזרם הליברלי של המפלגה הדמוקרטית. הפערים בשורות המפלגה הדמוקרטית בנושא התמיכה בישראל עלולים בעתיד הלא רחוק לאלץ את תומכי המפלגה היהודים לבחור בין המפלגה כבית פוליטי וערכי לבין תמיכתם בישראל. דוגמת קיצון לכך היא הדילמה שבפניה ניצבים יהודי בריטניה התומכים במפלגת הלייבור, עקב מגמות האנטישמיות והאנטי-ציונות הגוברות בה.

בהתפתחויות אלה גלומות משמעויות כבדות משקל עבור ישראל:

ראשית, ממשלת ישראל מזוהה באופן מלא עם מדיניותו של הנשיא טראמפ ומתקשה לשמר את היחסים עם המפלגה הדמוקרטית ונציגיה. אין ספק כי קשרי עבודה טובים בין ירושלים לווינגטון הינם נכס חשוב לביטחונה הלאומי של ישראל, אך ההזדהות המוחלטת עם ווינגטון מקשה על ישראל ביחסיה עם מתנגדיו הרבים של הנשיא טראמפ ברחבי העולם, בארצות הברית עצמה ובקרב קהילת יהודי ארצות הברית. הקושי התחדד מאוד לאור גילויי אנטישמיות מימין, שהנשיא סירב לגנות בפה מלא (כדוגמת אירועי שרלוטסוויל ב-2017) וכן התחושה של חלקים בקהילה היהודית שהטבח בבית כנסת בפיטסבורג בשלהי 2018 היה תוצר של אנטישמיות שחזרה והרימה את ראשה בזמן כהונתו של טראמפ.

שנית, פער הולך וגדל ניכר בין יהדות ארצות הברית לבין מדינת ישראל. מקורותיו בחילוקי דעות במישור הדתי, הערכי והפוליטי. במישור הדתי, חלקים מהרוב הלא-אורתודוקסי, המהווה כ-90 אחוזים מיהדות ארצות הברית, פגועים מכך שישראל אינה מכירה ביהדותם. במישור הערכי והפוליטי, נשמעת ביקורת גוברת בקרב יהודי ארצות הברית, שרובם ליברלים, על צעדים בלתי ליברליים ודמוקרטיים, בראייתם, שנקטה ממשלת ישראל, דוגמת חוק הלאום, ומדיניותה בנושא הסכסוך עם הפלסטינים.

תופעות ומגמות אלו מאיימות על שני נכסים חיוניים לביטחונה הלאומי של מדינת ישראל: האחד הוא מערכת היחסים המיוחדים בין ישראל לארצות הברית. התקופה הנוכחית, שמשקפת שיא ביחסי הקרבה בין הממשלים, משקפת במקביל אתגר מתעצם לשימור התמיכה הציבורית והפוליטית הדו-מפלגתית בישראל כעוגן המרכזי ליחסים בין שתי המדינות. השני הוא לכידותה הפנימית של קהילת יהודי ארצות הברית ומערכת היחסים שלה עם ישראל. ניתן להעריך כי לראשונה, שאלת התמיכה בישראל תהיה מרכזית בשיח הפוליטי שיתעורר בארצות הברית במהלך הקמפיין לקראת הבחירות לנשיאות (2020). על רקע זה יתעצם האתגר הניצב בפני שני נכסים אלו אף מעבר לרמתו הנוכחית.

ולפיכך, שימור הנכסים החיוניים הללו נדרש לעמוד בראש סדר העדיפות של מקבלי ההחלטות בישראל:

1. על ממשלת ישראל להימנע ממעורבות בפוליטיקה הפנים-אמריקאית ומהעדפת צד אחד על האחר, ובפרט נוכח תחילתו של קמפיין הבחירות לנשיאות. יש לחזק את ערוצי השיח עם המפלגה הדמוקרטית ונציגיה, במקביל לשימור הקשרים ההדוקים עם המפלגה הרפובליקנית.

2. נדרשת פעילות נרחבת של ישראל ותומכיה בארצות הברית לחיזוק התמיכה ושיתופי הפעולה עם קהלים צעירים ליברליים-פרוגרסיביים, ועם קהילות מתפתחות חשובות, ביניהן ההיספאנים והאפרו-אמריקאים. תשתית זו נדרשת הן לשם שימור התמיכה הדו-מפלגתית בישראל והן כאמצעי במאבק נגד האנטישמיות והדה-לגיטימציה לישראל.
3. יש להוביל מאמץ משותף עם קהילת יהודי ארצות הברית לפיתוח מערכות היחסים, בדגש על יהודים צעירים ליברליים, שזיקתם לישראל נחלשת ולא אחת גם שייכותם לקהילה היהודית.
4. תהליך קבלת ההחלטות בישראל - בנושאי חוץ ובנושאי פנים כאחד - מחייב בחינה מקדימה של ההשלכות הצפויות על שני הנכסים החיוניים הללו.